

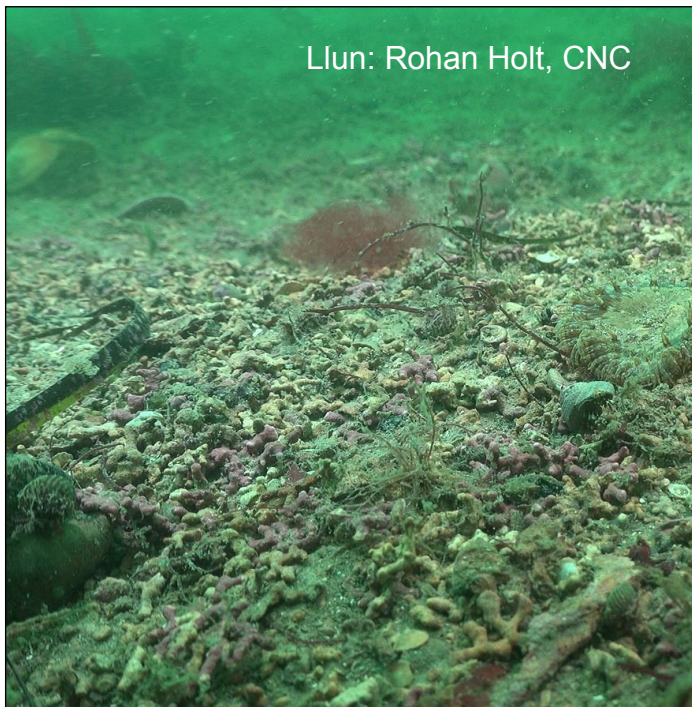
Colli cryn dipyn o Gynefin Morol Pwysig yn Nyfrffordd Aberdaugleddau

Mae staff monitro morol Cyfoeth Naturiol Cymru (CNC) wedi cofnodi dirywiad eang a sydyn mewn maerl byw ar unig wely maerl Cymru yn Nyfrffordd Aberdaugleddau.

Mae maerl yn derm cyfunol ar gyfer rhywogaethau rhydd o wymon coch gyda sgerbydau caled, sialciog sy'n ffurfio strwythurau bach pinc, tebyg i frigau. Dan yr amodau cywir, mae'n ffurfio gwelyau helaeth o "frigau" sy'n cydglloi a'r gwelyau hyn yn darparu cynefin cymhleth i ystod eang iawn o anifeiliaid a phlanhigion, gan gynnwys pysgod masnachol ifanc.

Mae maerl yn tyfu'n araf iawn – llai na un milimetr y flwyddyn fel rheol – ac mae'n cymryd miloedd o flynyddoedd i'r gwelyau ffurfio. Mae dyddio radiocarbon yn dangos bod y gwely yn Aberdaugleddau wedi bod yno am o leiaf 2000 o flynyddoedd. Mae'r tyfiant araf hwn yn golygu bod newid amgylcheddol ac unrhyw aflonyddu ffisegol yn peryglu maerl. Mae'n bwysig bod y gwely maerl yn cael ei ddiogelu ac mae'n rhan bwysig o Ardal Cadwraeth Arbennig Forol Sir Benfro, felly mae CNC wedi bod yn monitro'r gwely maerl ers 2005.

Llun: Rohan Holt, CNC

PEMBROKESHIRE NATURE PARTNERSHIP

PARTNERIAETH NATUR SIR BENFRO

Cyrol 16 Rhifyn 2
Haf 2019

Yn y rhifyn hwn

Colli cryn dipyn o Gynefin Morol Pwysig yn
Nyfrffordd Aberdaugleddau
Tudalen 1

Cyfoeth
Naturiol
Cymru
Natural
Resources
Wales

Coetir Cymunedol yn Ninbych-y-
pysgod
Tudalen 2

Crynodeb SWEPT Mai 2019
Tudalennau 2—4

Prosiect blychau gwenoliaid 2019
Tudalennau 4—5

Mae Natur Sir Benfro'n Hanfodol ar gyfer
Ffyniant y Diwydiant Twristiaeth.
Tudalennau 5—6

Diffoddwch y Golau a Gweld Manteision yr
Awyr Dywyll
Tudalennau 6—8

Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro
Pembrokeshire Coast National Park

Deall ein Hamgylchedd – Deall Ecosystemau
Tudalennau 8—9

Sir Benfro'n Ennill mewn Cystadleuaeth
Newyddiaduraeth Ifanc
Tudalen 9

cadwch keep
gymru'n wales
daclus tidy

Digwyddiadau
Tudalen 10—11

Manylion Cysylltu
Tudalen 12

Ant Rogers - Swyddog Gweithredu Bioamrywiaeth
anthony.rogers@pembrokeshire.gov.uk 01437764551

Tudalen 1

Dangosodd arolwg fideo yn ddiweddar bod mwy na 90% o faerl byw'r gwely wedi'i golli. Dyma ddirywiad sydyn ac eang, sy'n haeddu sylw brys. O ganlyniad, bydd CNC yn gweithio gyda rhanddeiliaid lleol i edrych ar achosion posibl y dirywiad hwn. Ar ôl sicrhau gwell dealltwriaeth o'r sefyllfa, byddant yn cydweithio i leihau unrhyw effeithiau pellach; dylai hynny wella amodau fel bod cyfle i'r maerl adfer.

Cyfoeth Naturiol Cymru

Llun: Rohan Holt, CNC

Prosiect Coetir Cymunedol yn Ninbych-y-pysgod

Nod y prosiect hwn a ariannwyd gan y Bartneriaeth Natur oedd gwella bioamrywiaeth, cadwraeth, mynediad a rheolaeth coetir cymunedol Scotsborough sydd wrth gefn dwy o ysgolion cynradd Dinbych-y-pysgod.

Mae'r ddwy ysgol wedi elwa ar yr arian targed penodol sydd wedi'u galluogi i sicrhau manteision clir a gweladwy fel gwell mynediad a chreu mwy o gynffwrdd; maent hefyd wedi sicrhau manteision mwy hirdymor drwy gael cynllun rheoli strwythuredig i'r coetir a ffiniau'r cae chwarae. Mae'r plant yn defnyddio'r coetiroedd ar gyfer dysgu yn yr awyr agored bob wythnos, ac yn gobeithio casglu ffrwythau yn y dyfodol o'r 300 o goed ffrwythau brodorol sydd wedi'u plannu o'r newydd yno.

Mae'r prosiect wedi derbyn cyfraniadau ymarferol ar ffurf dros 150 awr o gyfeiriad staff Cadwch Gymru'n Daclus, Tree Solutions, wardeniaid gwirfoddol Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro a staff a rhieni'r ddwy ysgol, yn ogystal â'r disgyblion eu hunain. Mae pob disgybl yn Ysgol Hafan Y Môr wedi cyfrannu at elfennau ymarferol y prosiect hwn yn ogystal ag ymwneud â dysgu cysylltiedig yn y dosbarth.

Mae'r prosiect a'r gwaith cysylltiol wedi'i gynnwys ym mhecyn tystiolaeth y ddwy ysgol wrth iddynt ymgeisio'n llwyddiannus ar gyfer eu gwobrau Eco-Sgolion perthnasol, gan gynnwys Ysgol Hafan Y Môr sydd bellach wedi derbyn ei Baner Werdd Eco-Sgolion gyntaf.

Kiri Howell
Cadwch Gymru'n Daclus

Crynodeb SWEPT Mai 2019

Defnyddio gwyddoniaeth ddinesig yn yr amgylchedd morol i godi ymwybyddiaeth o ddŵr ffo a cheisio sicrhau gwelliannau i ansawdd dŵr.

Daeth SWEPT (Arolygu Amgylchedd y Ddyfrffordd am Fygythiadau Llygredd) i fodolaeth yn sgil yr angen am fwy o wybodaeth leol am lygredd nitradau sy'n rhedeg i mewn i Ddyfrffordd Aberdaugleddau a gwell ymwybyddiaeth

o effeithiau dŵr ffo ar yr amgylchedd morol. Mae nodweddion morol Ardal Cadwraeth Arbennig (ACA) Sir Benfro Forol mewn cyflwr anffafriol yn rhannol oherwydd llygredd nitradau o ddŵr ffo amaethyddol a charthion. Mae'r ddyfrfordd hefyd wedi methu â sicrhau statws 'Da' sydd ei angen er mwyn cydymffurfio â Chyfarwydddeb Fframwaith Dŵr Cymru erbyn 2027. Roedd CNC o'r farn y byddai mwy o ddata'n ddefnyddiol er mwyn adnabod yr ardaloedd sy'n achosi problemau a helpu targedu'r ymdrechion i reoli'r mater.

Defnyddiwyd y cyfryngau cymdeithasol a rhwydweithiau lleol i recriwtio gwirfoddolwyr i'r prosiect; cafodd pawb syndod o weld dros 100 o wirfoddolwyr yn cynnal arolygon. Wedi iddynt gael hyfforddiant a derbyn pecynnau arolygu, aeth 'gwyddonwyr dinesig' ati i gynnal arolygon misol o'u hardaloedd morol rhwng Tachwedd 2018 a Chwefror 2019. Cynhaliwyd yr arolygon ar dir y gallai'r cyhoedd gael mynediad iddo, naill ai ar y glannau neu lwybrau cyfagos. Cafodd yr holl samplau dŵr ffres eu cofnodi, tynnwyd lluniau ohonynt ac fe'u profwyd am lefelau nitradau a ffosffadau (cynhaliwyd 847 prawf ar gyfer pob un). Cynhaliwyd sesiynau arolygu hefyd gyda grwpiau addysgol, ac yn ystod teithiau canŵ i fannau anodd mynd atynt.

Gwirfoddolwyr SWEPT yn nigwyddiad adborth y prosiect

Penderfynodd SWEPT ddefnyddio methodoleg prosiect ysbrydoledig Ymddiriedolaeth Cynefinoedd Dŵr Ffres sef *Clean Water for Wildlife* (2015-2017) gan ddefnyddio pecynnau profi Kyoritsu PackTest rhad sy'n hawdd eu defnyddio. Roedd y canlyniadau yn cynnwys achosion amrywiol o ddŵr ffres a ddeuai o ffynhonnau a rhaedrau

Canlyniadau ffosffadau isel a nitradau uchel o raeadr fach dros y clogwyni

bach, pibellau a nentydd. Mae nifer yr achosion wrth gwrs yn amrywio yn ôl glawiad: cofnodwyd y nifer uchaf ym mis Rhagfyr, sef 320. Roedd lefelau nitradau yn uchel iawn mewn sawl lle. Roedd lefelau ffosffadau ar y cyfan yn isel. Yn ogystal â'r canlyniadau ansawdd dŵr, roedd gwirfoddolwyr hefyd yn casglu gwybodaeth am bethau diddorol a ddaeth i'r amlwg, sbwriel morol, rhywogaeth anffodol ac unrhyw fygythiadau llygredd eraill fel olew neu dipio anghyfreithlon.

Cynhaliwyd digwyddiad adborth i'r gwirfoddolwyr ym mis Mai, ac mae'r camau nesaf posibl wedi'u trafod gyda CNC. Bydd adroddiad terfynol y prosiect ar gael yn yr hydref, ynghyd â gwybodaeth am ddulliau gweithredu a chanllawiau trosglwyddadwy er mwyn cynnal rhywbeth tebyg i SWEPT mewn ardaloedd eraill.

Mae SWEPT wedi profi i fod yn boblogaidd gyda'r cyfranogwyr, a heb os, wedi codi ymwybyddiaeth o broblem dŵr ffo sy'n effeithio ar yr amgylchedd morol. Dylem i gyd fod yn fwy ymwybodol o'n cysylltiad agos gyda'r môr a gweithredu i ofalu amdano a'i fywyd gwyllt. Gallwn fod yn ofalus wrth waredu ein sbwriel, wrth ddewis beth i'w waredu i lawr draeniau, neu sut ydym yn defnyddio'r môr ac yn rhyngweithio gyda bywyd gwyllt.

Mae prosiect SWEPT wedi cael ei arwain gan Swyddog Ardal Cadwraeth Arbennig (ACA) Sir Benfro Forol mewn cydweithrediad ag Ymddiriedolaeth Afonydd Gorllewin Cymru, Fforwm Arfordirol Sir Benfro a Chanolfan Darwin. Ariannwyd SWEPT gan grant Cyfoeth Naturiol Cymru (CNC).

SWEPT

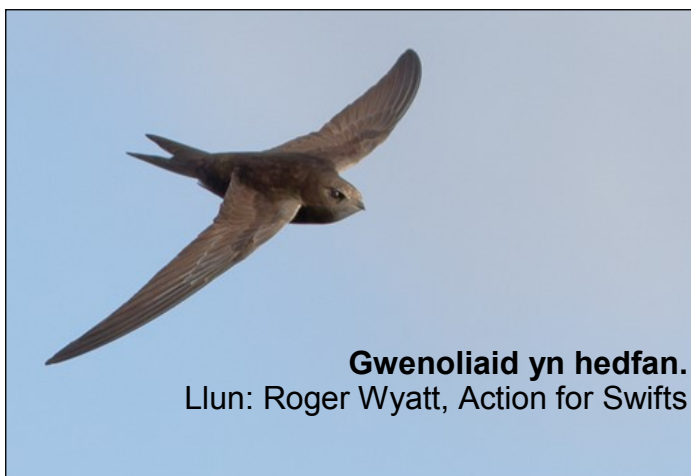
Sue Burton

Swyddog ACA Sir Benfro Forol

sue@pembrokeshiremarinesac.org.uk

Prosiect blychau gwenoliaid 2019

Roedd gwenoliaid yn adar cyffredin ar un adeg, ond bu dirywiad o 53% yn y niferoedd sy'n bridio yn y DU rhwng 1195 a 2016. Roedd gweld nifer o adar yn hedfan dros dref Penfro yn yr haf yn ddigwyddiad cyffredin rai blynyddoedd yn ôl ond ychydig iawn o barau a welir yn flynyddol erbyn hyn. Credir mai prinder safleoedd nythu addas sy'n rhannol gyfrifol am hyn. Mae Ymddiriedolaeth Ornitholeg Prydain yn dweud bod dyluniadau adeiladau modern a gwaith adnewyddu hen adeiladau yn golygu nad oes digon o fannau i'r gwenoliaid nythu. Felly mae mudiadau cadwraeth bellach eisiau sicrhau bod blychau nythu a mannau nythu posibl yn rhan annatod o adeiladau newydd.

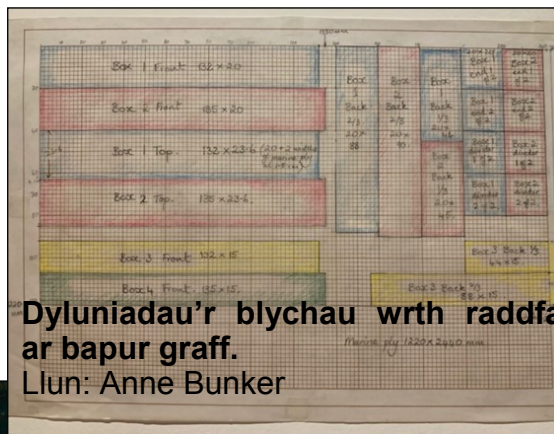

Gwenoliaid yn hedfan.

Llun: Roger Wyatt, Action for Swifts

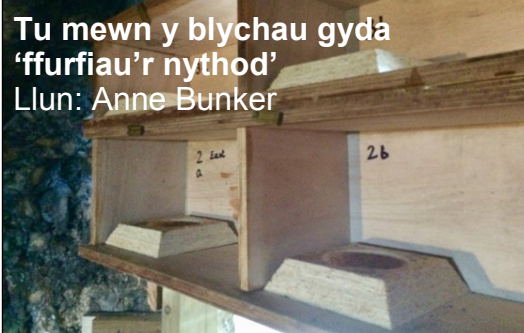
Mae gwaith adnewyddu clychau tŵr Eglwys y Santes Fair ym Mhenfro wedi rhoi cyfle i ni gyfrannu'n gadarnhaol at warchod gwenoliaid drwy osod blychau nythu a defnyddio technoleg fodern a dyfeisgar.

Derbyniwyd grant o £300 gan Bartneriaeth Natur Sir Benfro i brynu deunyddiau i wneud dwy res o dri blwch gwenoliaid mewn dwy ffenest (sef 12 o unedau nythu). Dyluniwyd y blychau i ffitio tu ôl louveres y ffenestri sy'n wynebu'r gogledd a'r dwyrain ar ben y tŵr gyda chymorth 'Action for Swifts' <http://actionforswifts.blogspot.com>.

Dyluniadau'r blychau wrth raddfa ar bapur graff.

Llun: Anne Bunker

Tu mewn y blychau gyda 'ffurfiau'r nythod'

Llun: Anne Bunker

Mae gan Eglwys y Santes Fair wyth o glychau sy'n uchel yn y tŵr ac mae'r ffenestri'n golygu bod modd trawsyrru eu sain dros y dref a thu hwnt. Er mwyn cael mynediad i'r ffenestri a symud ysgol o amgylch yn ddiogel, mae'n syniad da canu'r clychau i lawr fel eu bod mewn safle diogel. Awr yn unig barodd y gwaith o ganu'r wyth cloch i lawr, mesur a chanu'r wyth cloch i fyny eto, ond wrth fesur, sylweddolwyd ar wir faint y dasg. Mae agoriadau'r ffenestri yn y tŵr Normanaidd yn anwastad iawn ac mae netin weiar rhydlyd yn eu gorchuddio. Ni cheir gosod unrhyw beth ar ffabrig yr eglwys heb ganiatâd cynllunio eglwysig.

80 awr o waith yn ddiweddarach, roedd y blychau yn eu lle, wedi'u gosod yn sownd i'r fframiau pren sy'n dal y netin weiar (sy'n rhwystro colomennod rhag mynd i mewn i'r tŵr).

Yn ôl *Action for Swifts*, os ydych chi eisiau denu gwenoliaid i nythu mewn mannau newydd, mae'n rhaid i chi chwarae synau sy'n eu denu. Mae hyn oherwydd bod gwenoliaid ifanc sy'n bridio am y tro cyntaf yn dod o hyd i fannau nythu posibl drwy ddilyn gwenoliaid sydd eisoes yn bridio. Mae deuawd o wenoliaid yn galw 'sree-ree' ar ei gilydd ar gael i'w lawrlwytho fel ffeil MP3 o'r wefan, ynghyd â chyfarwyddiadau ar gyfer gosod mwyhadur bach a seinyddion. Mae gwenoliaid fwyaf gweithgar pan fydd y tywydd yn braf ac yn gynnar a hwyr y nos, felly dyma pryd ddylid chwarae'r synau. Os ydych yn sefyll ym mynwent yr eglwys ac yn gwrando'n ofalus, efallai y byddwch yn gallu clywed y synau hyn dros holl sŵn y traffig, crawcian y cywion colomennod a'r deryn du swnllyd sy'n awyddus i hawlio'r man hwn.

Profi'r mwyhawr yn y gegin.
Llun: Anne Bunker

Cofnodwyd gwenoliaid yn Sir Benfro ddechrau Mai (gwelwyd y gyntaf dros Benfro ar 11 Mai) felly rydym yn croesi bysedd gan obeithio y bydd rhai ohonynt yn dewis nythu yn eu blychau newydd.

Mae llawer iawn o bobl wedi rhoi o'u hamser, yn enwedig Stewart; mae'r cyfan wedi gweithio diolch i'w sgiliau a'i brofiad ef.

Gwersi a ddysgwyr: Mae marine ply yn drwm iawn, ac felly roedd yn anodd cynnal y blychau. Byddai'n bosibl gwella dyluniad y panel ôl y mae modd ei dynnu – mae'n anodd iawn eu symud ymlaen a fwrdd ar hyn o

Blychau yn ffenestri'r gogledd a'r dwyrain.
Llun: David Levell

bryd. Fel yn achos y rhan fwyaf o brosiectau adeiladu, nid oeddem wedi llwyr ystyried yr amser fyddai ei angen – cymerodd y cyfan tua deg gwaith gymaint o amser!

Diolch i Trevor Theobald, Stuart Ryan, Peter Bickerton, Peter Haywood, Patrick Bunker, Francis Bunker (sy'n meddwl bod chwarae synau gwenoliaid yn ddiddiwedd yn y gegin yn fath o arthith), Denis Bunker, Nathan Sherwood, Paul Culyer, Gwillem Ruis, Nigel Jones, Dave Levell, Ant Rogers, Michelle Webber ac i'r eglwys a'r clochyddion am gefnogi'r prosiect.

Anne Bunker

Mae Natur Sir Benfro'n Hanfodol ar gyfer Ffyniant y Diwydiant Twristiaeth.

Mae ymchwil a gynhaliwyd ar ran Partneriaeth Natur Sir Benfro yn dangos bod ein hymwelwyr yn gwerthfawrogi amgylchedd naturiol o safon uchel, ac felly mae'n allweddol bwysig ein bod yn gwarchod yr amgylchedd er budd cynaliadwyedd yr economi ymwelwyr. Hoffai'r Bartneriaeth ddiolch i'w haelodau am annog eraill i gymryd rhan yn yr arolwg busnes ac ymuno â thrafodaethau ynghylch rhoddion ymwelwyr a'r amgylchedd naturiol mewn nifer o ddigwyddiadau yn ystod 2018.

Cynhaliwyd yr ymchwil fel rhan o astudiaeth ddichonoldeb i edrych ar y syniad o sefydlu Cynllun Rhoddion Ymwelwyr gwirfoddol yn Sir Benfro a fyddai'n cefnogi ymdrechion cadwraethol i helpu diogelu natur er mwyn i ymwelwyr a thrigolion presennol a

chenedlaethau'r dyfodol fwynhau'r amgylchedd naturiol. Ariannwyd y prosiect hwn gan LEADER.

Clustog Fair ar Sgomer.
Llun: Trevor Theobald

Roedd yr arolwg ymwelwyr yn cadarnhau pwysigrwydd yr amgylchedd naturiol o ran denu ymwelwyr i'r Sir. Dangosodd bod pobl yn gwerthfawrogi rhywogaethau eiconig Sir Benfro fel palod a morloi, yn ogystal â gwerthfawrogi'r dirwedd hardd sydd yn Sir Benfro a'i Pharc Cenedlaethol Arfordirol.

Dywedodd dros ddwy ran o dair o'r ymwelwyr a arolygwyd y byddent yn fodlon cyfrannu i gynllun gwirfoddol, a dywedodd 32% o ymatebwyr y byddent yn fwy tebygol o ddewis busnes fel darparwr llety neu hamdden a oedd yn rhan o'r cynllun. Roedd 80% o ymwelwyr yn gyfforddus gyda'r syniad o gyfrannu i gronfa gyffredinol i wella statws cadwraeth yr amgylchedd ehangach, yn hytrach na chyfrannu i safle arbennig y maent yn ymweld ag ef neu i ymgrych gyda tharged penodol.

Carnedd Meibion Owen
Llun: Trevor Theobald

Roedd 92% o'r ymatebwyr masnach yn cytuno bod yr amgylchedd naturiol yn 'bwysig iawn' i'w busnes. Credai 92% o fusnesau y byddai eu busnesau'n elwa o fod yn gysylltiedig â chynlluniau codi arian sy'n cefnogi'r amgylchedd, ac felly byddent yn fodlon cyfeirio ymwelwyr at fenter o'r fath. Roedd ymwelwyr a busnesau'n credu'n gryf ei bod yn bwysig iawn gwybod sut fyddai unrhyw arian a godwyd yn cael ei wario.

Er nad oes unrhyw gynlluniau ar hyn o bryd i ddatblygu cynllun rhoddion gwirfoddol gan ymwelwyr, dangosodd yr ymchwil bod ymwelwyr yn gwerthfawrogi amgylchedd o ansawdd da, a bod cydweithio i helpu ei warchod yn hanfodol. Mae mudiadau lleol ac unigolion wedi rhedeg nifer o fentrau arbennig fel glanhau traethau a chodi sbwriel ac mae'r rhain yn helpu i gadw traethau Sir Benfro a'r amgylchedd lleol yn arbennig. Fodd bynnag, mae adroddiadau diweddar yn dangos bod ein hamgylchedd naturiol dan fygythiad, ac felly mae angen brys i wneud mwy i ddiogelu ynghyd ag adfywio ein natur a'n tirweddau.

I gael mwy o wybodaeth, cysylltwch ag Anthony Rogers o Bartneriaeth Natur Sir Benfro - anthony.rogers@pembrokeshire.gov.uk

Hannah Buck
APCAP

Diffoddwch y Golau a Gweld Manteision yr Awyr Dywyll

Mae swyddogion Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro, Cyngor Sir Benfro a Cyfoeth Naturiol Cymru yn annog aelodau o'r cyhoedd, busnesau a sefydliadau i ymuno ag ymdrech Cymru gyfan i leihau llygredd golau.

Yn ogystal â rhoi golwg cliriach i bobl o'r

Ant Rogers - Swyddog Gweithredu Bioamrywiaeth
anthony.rogers@pembrokeshire.gov.uk 01437764551

Tudalen 6

awyr dywyll uwchben, gall lleihau llygredd golau fod o fudd i fywyd gwyllt a'ch iechyd hefyd.

Mae wyth Safle Darganfod yr Awyr Dywyll dynodedig ym Mharc Cenedlaethol Arfordir Penfro. Dyma rai o'r safleoedd gorau i weld yr awyr dywyll, i ffwrdd o ardaloedd lle mae'r sêr wedi'u cuddio gan lygredd olau. Ond maent yn hawdd eu cyrraedd.

Yn ôl Hannah Buck, Swyddog Polisi Iechyd a Thwristiaeth Awdurdod y Parc: "Mae'n anodd dod o hyd i'r geiriau i ddisgrifio'r profiad mae pobl yn ei gael o edrych i fyny ar yr awyr ar noson glir mewn rhywle sy'n rhydd o lygredd golau, lle mae modd gwerthfawrogi'r sêr ac ysblander y Llwybr Llaethog.

"Nid yn unig mae llygredd golau yn cyfyngu ar ein gallu i weld y sêr, mae'n gwastraffu egni hefyd, sydd yn ei dro yn gallu arwain at lefelau uwch o allyriadau nwyon tŷ gwydr. Mae tystiolaeth fod hyn yn cael effaith niweidiol ar iechyd pobl ac yn gallu cael effeithiau sylweddol ar fywyd gwyllt." Ychwanegodd Sarah Mellor, Swyddog

Bioamrywiaeth Awdurdod y Parc: "Mae nifer o'n rhywogaethau ystlumod, fel ystlumod pedol, yn sensitif iawn i oleuadau artiffisial ac yn mynd ati i osgoi ardaloedd golau. Gall llygredd golau newid eu hamgylchedd yn llwyr ac achosi iddynt gefnu ar glwydau neu oedi cyn dod allan o'r clwydau, gan leihau eu cyfnod chwilota. Mewn rhai achosion, gall goleuadau eu gwahanu'n llwyr o'r ardaloedd bwydo gorau sy'n llawn pryfed.

"Mae'n gallu effeithio ar adar hefyd. Mae ynnysoedd Sgomer a Sgogwm Sir Benfro yn gartref i 350,000 o barau o adar drycin Manaw. Bob blwyddyn mae'r ifanc yn dod allan o dyllau eu nythod ym mis Medi i ddechrau eu hymfudiad i Dde America. Mae'r adar amhrofiadol hyn yn cael eu taflu oddi ar eu trywydd yn hawdd gan oleuadau artiffisial ar y tir mawr ac ar longau. Bob blwyddyn mae gwirfoddolwyr yn helpu i arbed adar drycin Manaw sydd wedi disgyn i'r ddaear a'u rhyddhau yn ôl i'r môr i barhau â'u taith."

Un o'r ffyrdd symlaf o ddangos eich i'r cefnogaeth ymdrech i leihau llygredd golau yw cymryd rhan yn yr Awr Ddaear, a fydd yn

Mae Traeth Poppit ymysg wyth safle Darganfod yr Awyr Dywyll yn Sir Benfro
Llun: APCAP

gweld goleuadau'n cael eu diffodd ledled y byd rhwng 8.30pm a 9.30pm ar 30 Mawrth. Bydd busnesau a thirnodau yn cymryd rhan yn y fenter hefyd, gan ddiffodd eu goleuadau i helpu i hybu ymgyrch yr Awr Ddaear. I gael mwy o wybodaeth am yr Awr Ddaear, ewch i www.earthhour.org.

Dylai unrhyw drigolion lleol, cynghorau cymuned neu fusnesau sy'n dymuno cael mwy o wybodaeth am yr awyr dywyll neu lygredd golau gysylltu â Hannah Buck dros e-bost – hannahb@pembrokeshirecoast.org.uk. I gael mwy o wybodaeth am y safleoedd Darganfod yr Awyr Dywyll ym Mharc Cenedlaethol Arfordir Penfro, ewch i www.discoveryinthedark.wales/cym/pembrokeshire.

APCAP

Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro
Pembrokeshire Coast National Park

Deall ein Hamgylchedd – Deall Ecosystemau

Prosiect peilot cyffrous yw Deall Ecosystemau, gyda'r bwriad o annog pobl i ymddiddori mewn dysgu mwy am eu hamgylchedd lleol, ac ystlumod yn arbennig. Un elfen sy'n achosi rhwystredigaeth ynghylch ystlumod yw'r ffaith eu bod nhw'n hedfan yn y nos, sy'n golygu eu bod nhw'n anodd eu gweld, a'n bod ni fel arfer yn methu eu clywed. Mae hynny'n golygu nad ydyn ni bob amser yn gwybod pa fathau o ystlumod sydd o gwmpas, neu ydyn nhw'n bresennol o gwbl! Yn ffodus i ni, mae technoleg fodern yn golygu ein bod ni'n gallu clustfeinio ar eu byd trwy ddefnyddio synwryddion ystlumod i recordio'u galwadau amledd uchel.

Rydyn ni'n gwybod bod 17 rhywogaeth o ystlumod yn byw yn y Deyrnas Unedig – mae 15 o'r rheiny yng Nghymru. Maen nhw i gyd yn wahanol, ac mae gan bawb ohonyn nhw eu hanghenion ecolegol eu hunain, felly mae'n bwysig ein bod ni'n gwybod pa rywogaeth o ystlumod sydd dan sylw, a ble maen nhw i'w canfod.

Mae ystlumod yn rhan hanfodol o'n ecosystem, ac yn chwarae rôl hollbwysig drwy gadw rheolaeth ar bryfed y nos fel mosgitos, chwiwiaid, hirheglod a gwyfynod.

Ystlum Hir-glust Frown
Llun © Hugh Clark
Bat Conservation Trust

Mae'r prosiect yn rhoi cyfle i aelodau o'r cyhoedd fenthyg pecyn synhwyrdd ystlumod o ganolfan fenthyca, a rhoi'r synhwyrdd mewn lleoliad o'u dewis am rai nosweithiau i recordio galwadau ecoleoli'r ystlumod yn awtomatig. Mae modd ei roi mewn coetir, mewn parc lleol, neu hyd yn oed yn yr ardd gefn. Bydd yr Ymddiriedolaeth Cadwraeth Ystlumod yn dandosi'r recordiadau ac yn anfon adroddiad yn ôl yn nodi pa ystlumod gafodd eu recordio, gydag awgrym ynghylch lefel y gweithgarwch.

Prosiect peilot yw hwn sy'n digwydd yng Ngwynedd a Môn, a hefyd yn Sir Benfro, i brofi'r posibilrwydd o estyn yr arolwg ledled Cymru fel rhan o Raglen Fonitro'r YCY yn y dyfodol. Bydd yr wybodaeth a gesglir yn cael ei defnyddio i'n helpu i ddeall yn well ddosbarthiad ystlumod ledled Cymru, ac i helpu i gyfeirio strategaethau cadwraeth yn y dyfodol.

Mae ein rhaglen fonitro ninnau'n dangos, er bod 3 rhywogaeth o ystlumod yn dechrau cynyddu wedi dirywiad hanesyddol anferth, bod y rhan fwyaf o rywogaethau'n sefydlog ar y gorau, ac mae angen i ni ddeall mwy am ble mae ystlumod i'w canfod, a sut maen nhw'n ffio i'n hamgylchedd, sy'n newid yn barhaus.

Rydyn ni'n awyddus iawn i gymunedau fod yn rhan o hyn. Gallai'r prosiect hwn fod o ddiddordeb i ysgolion hefyd, lle gall gwyddor cadwraeth ystlumod gyflawni amcanion niferus ar draws y cwricwlwm.

Bydd angen i'r rhai sydd am ymuno â'r prosiect archebu synhwyrdd trwy system archebu ar-lein a fydd yn eu cyfeirio i ganolfan fenthycallu gallan nhw gasglu eu pecyn synhwyrdd. Mae manylion y rhain ar gael yma (www.bats.org.uk/pages/mewn_cymruwales.html) Bydd y pecyn yn cynnwys cyfarwyddiadau dwyieithog.

I gael rhagor o wybodaeth, cysylltwch â Steve Lucas slucas@bats.org.uk Mae'r prosiect hwn yn cael ei ariannu'n rhannol gan Cyfoeth Naturiol Cymru.

Steve Lucas
Ymddiriedolaeth
Cadwraeth Ystlumod

Sir Benfro'n Ennill mewn Cystadleuaeth Newyddiaduraeth Ifanc

Mae Gohebwy'r Ifanc yr Amgylchedd Litter Less yn gystadleuaeth newyddiaduraeth ryngwladol a gynhelir gan Gadwch Gymru'n Daclus ar ran FEE (Foundation for Environmental Education). Mae'n grymuso pobl ifanc rhwng 11-25 oed i gefnogi brwydr fyd-eang yn erbyn sbwriel a chyfleu'r materion hyn trwy ysgrifau, ffotograffau a fideos. Mae'n bleser gennym gyhoeddi roedd dau ceisiadau budugol ar gyfer 2019 o Sir Benfro;

Ffotograffiaeth 11-14 – Wnaeth Phoenix Collins, o Glwb Ieuencid Dinbych-y-pysgod cyflwyno ffotograff o'r enw "Boddi mewn plastig yn Ninbych-y-pysgod" a oedd yn codi pryderon ynghylch nifer y pethau plastig a werthir ar hyd glan y môr.

Ant Rogers - Swyddog Gweithredu Bioamrywiaeth
anthony.rogers@pembrokeshire.gov.uk 01437764551

Ffotograffiaeth 19-25 - Cyflwynodd Harriet Sleight, sy'n gwirfoddoli ar Ynys Sgomer, lun yn dangos y plastig a gasglwyd yn ystod glanhau'r traeth, sy'n gyferbyniad i forlun hardd ac ynys y tu ôl.

Dywedodd Sophie Howe, Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru, un o'r beirniaid cenedlaethol YRE; Mae wedi bod yn bleser mawr bod yn rhan o banel beirniaid am ohebwy'r a ffotograffwyr amgylcheddol mwyaf talentog Cymru. Fe'm hysbrydolwyd yn fawr gan wrth i'r ceisiadau gwyh adlewyrchu pa mor angerddol yw pobl ifanc am weithredu ar lygredd plastig a gwastraff, gan archwilio atebion i broblem fyd-eang o safbwynt lleol trwy gynnwys y gymuned a chodi ymwybyddiaeth o'r effiath ofnadwy sydd gan sbwriel ar ein bywyd gwyllt, ein bywyd morol a'n tirwedd a sut mae gennym gyd rhan i chwarae mewn bod yn gyfrifol ar lefel fyd-eang yng Nghymru.

Dywedodd Lesley Jones, Prif Weithredwr Cadwch Gymru'n Daclus a beirniad ar reithgor cenedlaethol YRE; Rydym wrth ein bodd yn gweld cymaint o newyddiadurwyr ifanc ar draws y wlad yn defnyddio eu sgiliau creadigol i godi ymwybyddiaeth am wastraff a sbwriel ac yn dangos sut y gall pawb helpu i ymdrin â phroblem fyd-eang yn lleol.

Nia Lloyd
Cadwch Gymru'n Daclus

Tudalen 9

Digwyddiadau Bioamrywiaeth Mehefin—Medi

Dyddiad	Teitl	Manylion	Cyswllt
04/06/19 18:00 – 19:30	Taith y Llwybr Blodau Freshwater East	Ymunwch â grŵp lleol De Penfro ar daith ar hyd llwybr blodau gyda Vicky Tomlinson yng ngwarchodfa natur Freshwater East	Canolfan Bywyd Gwyllt Cymru: 01239 621600
08/06/19 14:00 – 16:00	Taith y Llwybr Blodau Broadhaven South	Cyfle i archwilio mannau cudd sy'n llawn blodau gwyllt a dysgu mwy am flodau gwyllt amrywiol y gwanwyn a'r haf. Cewch ymlwybro gyda'n tywysydd a'n harbenigwraig leol wrth iddi rannu storïau a chynghor ynghylch adnabod blodau, yn ogystal â'r defnydd a wneir o'n blodau cyffredin wrth goginio, creu moddion a chymysgeddau i'r cartref. £4 y person.	01437 720392
08/06/19 10:00 – 15:00	Adar y Môr a'u Cywion Staciau Heligog	Dewch draw i weld pwy sydd wedi gwneud nyth ar y clogwyni dramatig gerllaw Staciau Heligog. Tybed faint o wyau a chywion y gwelwch chi? Cewch sgwrs gyda'n ceidwad lleol i ddysgu mwy am fywydau ac arferion y trigolion. Mae'r clogwyni'n boblogaidd iawn gyda gwylogod a gweilch y penwaig ymhlith eraill.	01437 720392
16/06/19 12:00 – 14:00	Taith Gerdded West Williamston	Ymunwch â grŵp lleol De Penfro ar daith yng ngwarchodfa natur West Williamston.	Welsh Wildlife Centre: 01239 621600
23/06/19 14:00 – 16:00	Bryn y Castell Dinbych-y- pysgod Broadhaven South	Cyfle i archwilio mannau cudd sy'n llawn blodau gwyllt a dysgu mwy am flodau gwyllt amrywiol y gwanwyn a'r haf. Cewch ymlwybro gyda'n tywysydd a'n harbenigwraig lleol wrth iddi rannu storïau a chynghor ynghylch adnabod blodau, yn ogystal â'r defnydd a wneir o'n blodau cyffredin wrth goginio, creu moddion a chymysgeddau i'r cartref. £4 y person.	01437 720392
17/07/19 14:00 – 16:00	Taith y Llwybr Blodau Maenorbŷr	Cyfle i archwilio mannau cudd sy'n llawn blodau gwyllt a dysgu mwy am flodau gwyllt amrywiol y gwanwyn a'r haf. Cewch ymlwybro gyda'n tywysydd a'n harbenigwraig lleol wrth iddi rannu storïau a chynghor ynghylch adnabod blodau, yn ogystal â'r defnydd a wneir o'n blodau cyffredin wrth goginio, creu moddion a chymysgeddau i'r cartref. £4 y person.	01437 720392
24/07/19 11:00 13:00 14:00	Saffari Pyllau Gardd Goedwig Colby	Mewn cydweithrediad â'r Ymddiriedolaeth Genedlaethol, dyma gyfle i gael golwg fanwl ar fywyd gwyllt diddorol nentydd a phyllau Colby. Tâl mynediad arferol yn ogystal â £3 y plentyn am y gweithgaredd. Hyd y sesiynau – 1 awr.	01437 720392
29/07/19 20:00 – 22:00	Sylwi ar Ystumod Castell Caerw	Wrth iddi nosi, cewch weld pa anifeiliaid fydd yn ymddangos o bob twll a chornel. Dewch i ddysgu mwy am yr hyn y mae'r creaduriaid nosol yma yn ei wneud, a gwrando arnyn nhw'n siarad ar ein hoffer ecoleoli. £4 y plentyn. £6 yr oedolyn.	01437 720392

Digwyddiadau Bioamrywiaeth Mehefin—Medi

Dyddiad	Teitl	Manylion	Cyswllt
02/08/19 20:00 – 22:00	Sylwi ar Ystlumod Castell Caeriw	Wrth iddi nosi, cewch weld pa anifeiliaid fydd yn ymddangos o bob twll a chornel. Dewch i ddysgu mwy am yr hyn y mae'r creaduriaid nosol yma yn ei wneud, a gwrando arnyn nhw'n siarad ar ein hoffer ecoleoli. £4 y plentyn, £6 yr oedolyn.	01437 720392
24/07/19 11:00 13:00 14:00	Saffari Pyllau Gardd Goedwig Colby	Mewn cydweithrediad â'r Ymddiriedolaeth Genedlaethol, dyma gyfle i gael golwg fanwl ar fywyd gwyllt diddorol nentydd a phyllau Colby. Tâl mynediad arferol yn ogystal â £3 y plentyn am y gweithgaredd. Hyd y sesiynau – 1 awr.	01437 720392
22/08/19 11:00 13:00 14:00	Saffari Pyllau Gardd Goedwig Colby	Mewn cydweithrediad â'r Ymddiriedolaeth Genedlaethol, dyma gyfle i gael golwg fanwl ar fywyd gwyllt diddorol nentydd a phyllau Colby. Tâl mynediad arferol yn ogystal â £3 y plentyn am y gweithgaredd. Hyd y sesiynau – 1 awr.	01437 720392
26/08/19 20:00 – 22:00	Sylwi ar Ystlumod Llys yr Esgob Tyddewi	Wrth iddi nosi, cewch weld pa anifeiliaid fydd yn ymddangos o bob twll a chornel. Dewch i ddysgu mwy am yr hyn y mae'r creaduriaid nosol yma yn ei wneud, a gwrando arnyn nhw'n siarad ar ein hoffer ecoleoli. £4 y plentyn, £6 yr oedolyn.	01437 720392
03/09/19 20:00 – 22:00	Sylwi ar Ystlumod Castell Caeriw	Wrth iddi nosi, cewch weld pa anifeiliaid fydd yn ymddangos o bob twll a chornel. Dewch i ddysgu mwy am yr hyn y mae'r creaduriaid nosol yma yn ei wneud, a gwrando arnyn nhw'n siarad ar ein hoffer ecoleoli. £4 y plentyn, £6 yr oedolyn.	01437 720392
14/09/19 20:00 – 22:00	Sylwi ar Ystlumod Llys yr Esgob Tyddewi	Wrth iddi nosi, cewch weld pa anifeiliaid fydd yn ymddangos o bob twll a chornel. Dewch i ddysgu mwy am yr hyn y mae'r creaduriaid nosol yma yn ei wneud, a gwrando arnyn nhw'n siarad ar ein hoffer ecoleoli. £4 y plentyn, £6 yr oedolyn.	01437 720392
14/09/19	Darganfod Ymlusgiaid	Ymunwch â'n ceidwad lleol i ddarganfod ymlusgiaid cudd a'u cynefinoedd ar hyd y darn gogoneddus hwn o Lwybr yr Arfordir. Taith gymedrol. £4 y plentyn, £6 yr oedolyn.	01437 720392
15/09/19 20/09/19 27/09/19	Taith Gerdded y Morloi	Ymunwch â'n ceidwad lleol ar ddechrau tymor y lloi wrth iddo eich tywys i'w hoff fannau, a'ch dysgu sut i wyllo morloi yn ddiogel. Sesiwn dwy awr: £4 y plentyn, £6 yr oedolyn. Diwrnod llawn: £6 y plentyn, £8 yr oedolyn.	01437 720392

Cylchlythyrau Natur

This newsletter is also available in English, contact Ant for an English copy.

Hoffai PNSB ddiolch i bawb a gyfrannodd i'r cylchlythyr hwn. Os ydych chi am ysgrifennu erthygl i'r cylchlythyr nesaf mae croeso i chi gysylltu â Ant.

Manylion Cysylltu PNSB

- Swyddog Gweithredu Bioamrywiaeth, Ant Rogers, Ffôn – 01437 764 551 anthony.rogers@pembrokeshire.gov.uk
- Natur Sir Benfro gwefan: <https://www.sir-benfro.gov.uk/bioamrywiaeth>
- Bioamrywiaeth Cymru gwefan www.biodiversitywales.org.uk

Aelodau PNSB

amphibian and reptile
conservation

gwarchod

amffibiaid ac ymlusgiaid

bluestone
national park resort

Bumblebee
Conservation
Trust

Ffrindiau
Parc Cenedlaethol
Arfordir Penfro

Ymddiriedolaeth
Genedlaethol
National Trust

Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro
Pembrokeshire Coast National Park

cadwch keep
gymru'n wales
dachus tidy

Ariennir gan
Lywodraeth Cymru
Funded by
Welsh Government

WEST WALES
BIODIVERSITY INFORMATION CENTRE
CANOLFAN WYBODAETH BIOAMRYWIAETH
GORLLEWIN CYMRU

Ant Rogers - Swyddog Gweithredu Bioamrywiaeth
anthony.rogers@pembrokeshire.gov.uk 01437764551

Tudalen

